

Magyar László egészségének alakulása Afrikában

Magyar László 1848–1864 között élt Nyugat-délnyugat-Afrikában. A portugál eredetű angol tengerészdal utal rá, mi várt ott az idegenre:

„Kerüld el, rettegett a Benini-öböl,
Egy túlélő marad negyvenből”

Magyar László 1818. november 13-án Szombathegyen született, és 1864. november 9-én Ponto do Ciudadóban (Angola) halt meg. 1841–43 között Fiumében tengerészeti iskolát végzett. 1843-ban Triesztből Dél-Amerikába hajózott, ahol flottahadnagyi rangban a vesztes argentinok oldalán részt vett Montevideo blokádjában. Dél-Amerika belsejébe tervezett kutatást, de nem nyerte el a Magyar Tudós Társaság anyagi támogatását. Afrikába utazott, és elszegődött a kalabári szultáni flottilla élére. Föltérképezte a Kongó torkolatát, Stanley-t megelőzve eljutott a Fára-szorongói-vízesésig. 1848 decemberében élhetőbb éghajlatot remélve délebbre, Benguélaiba költözött. Házasságra lépett a biéi uralkodó lányával. Számos felfedezőt tett a mai Angola területén, megelőzve Livingstone-t. Földrajzi felfedezései mellett jelentősek néprajzi kutatásai. Bié lakosságának, a mbunda népnek a leírása máig alapmű. 1858-ban az MTA levelező tagjává választották. 1859-ben magyar és német nyelven jelent meg naplószerű úti beszámolója. Kutatási anyagát, útleírásait és térképeit hazaküldte az MTA-nak. A Kossuth-emigrációban élő Szemere és Rónay közvetítésével R. Murchison, az angol Földrajzi Társaság elnöke együttműködést kínált Magyarának. A portugálok szintén érdeklődtek iránta. Azonban Magyar kitért az ajánlatok elől, hazája dicsőségét kívánta gyarapítani. 1859-ben megjelent könyvét R. Burton, a kitűnő orientalista fordította angolra, és méltatta Magyar eredményeit. Magyar feljegyzései halála után tisztázatlan körülmények között, tűzvészben megsemmisültek. A világhír helyett lassú felejtés várt rá.

Az afrikai helyőrségek halandósága 50%-os volt. Az idegenekre a legnagyobb veszélyt a stabil malária és a járványos sárgaláz jelentette. A

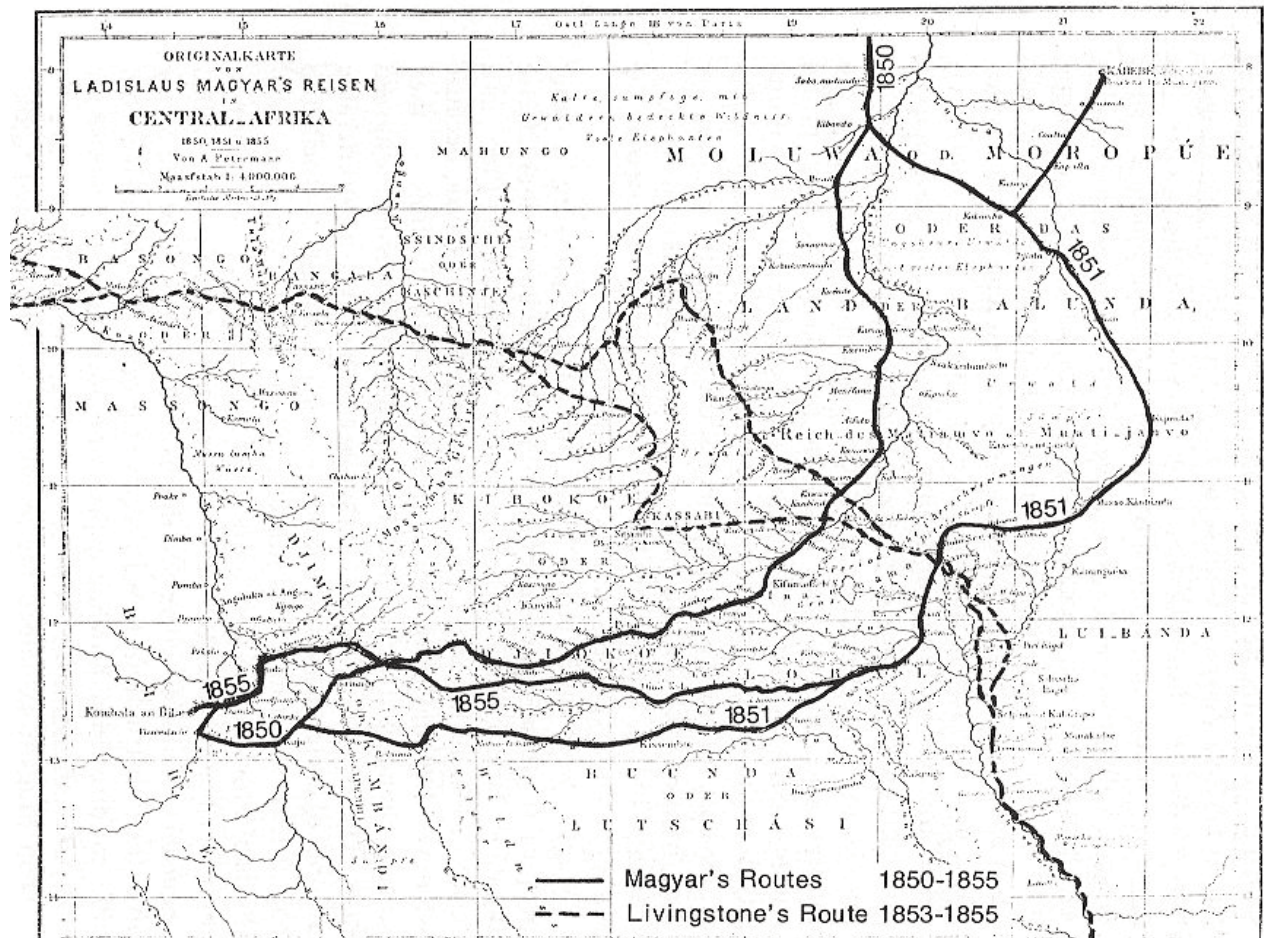

Magyar László portréja

halálozás több mint 50%-át okozta a malária és a sárgaláz, emellett a vérhas, hastífusz, amőbás dizentéria, kolera. A malária, a WHO-adatok szerint a 20. században is 150–300 millió áldozatot szedett. 2009-ben a Föld lakosságának 2–5%-át érintette, azaz 781 ezer haláleset és 225 millió megbetegedés írható a számlájára. A lázat Galénosz görög-római orvos nyomán Magyar idejében is a rossz epék és a vér keveredésével magyarázták. Érvágás, hánytatás, hashajtók és higanyvegyület volt a gyógy mód. Adagoltak ugyan kinint is, azonban gyakran későn kezdtek el, rossz adagban, és korán abba hagyták.

A 19. század végétől ismerték föl a malária kórokozóját (Laveran, Grassi), a Plasmodium-fajokat, melyek gazdacserével az emberben és a szúnyogban fejlődnek. A betegség terjesztőjét, az *Anopheles* szúnyogot a 20. század elején azonosította „Mosquito” Ross, angol katonaorvos Indiában.

Magyar László is szenvedett ebben a betegségben, melyre leveleiben, naplójában többször utalt. Hagyatékában maradt maláriaellenes

Magyar László útja 1850-1855

gyógyszer. Magyar afrikai tartózkodásának első állomása valószínűleg a Benini-öbölben található kalabári uralkodónál kezdődött. A szultán flottillájának parancsnoka lett. Igen jelentős a Kongó folyó torkolatának föltérképezése 1848-ban.

Beszédes részletek naplójából: „E vidék klímája öldöklő minden európaira nézve, és csak a nyereségvágy miatt veszélyeztetik életüket az itt tartózkodó fehér rabszolga-kereskedők, mert általában európai ember... itt három esztendőnél tovább nem élhet. A mindig nedves, iszapos föld borítva van sötét erdővel, melyből a forró aequatori napsugarak által főzve, szüntelen gőzölg ki az életrontó mi-azma.”

Ugyan a század elején betiltották a rabszolga-kereskedelmet, az tovább virágzott, dacára annak, hogy angol hadihajók járőröztek. Erre utal a következő naplórészlet:

„1848. május 16.-ka. ...elértem Ponta de Len-

ha faktoriákat [portugál kereskedelmi telep, úgy 70 mérföldre a torkolattól – K. Á.]. Képzelmük olvasóim állapotomat: én egyedül, nemzetségemre magyar, csaknem egészen ismeretlen utakon keresztül váratlanul mintegy 30 különféle nemzetből alakult piráta-életmódú rabszolgakereskedők között, akiknek nyelvét, többnyire portugál és spanyol, ámbátor beszélem is, de kondíciómra nézve mint ex haditengeri tiszt, kétség kívül állok esküdt ellenségnek tartám. – Mit keres itt ez az ausztriai magyar kutya? kérdezték egymástól a durvábbak; mások mint bizonyost azt állították, hogy nem lehetek egyéb, mint valamely angol cirkáló spionja, aki körülállásosan akarom megtudni búvóhelyeik topográphiáját, megvásárolt rabszolgáik számát, azoknak behajózási idejét és helyét, mely esetben könnyű leend az angoloknak nemcsak a tengeren behajózott rabszolgákat elfogdosni, hanem megismervén a folyami hajózást, portékájok itteni depóját is megsemmisíteni. [...] Némely ta-

A kinafa
Peru címerében

pasztalataim következtében az itt magazinált portékák árát két millió spanyol tallerra becsülöm, a különféle Amerikákra évente elszállított rabszolgák számát pedig húszezerre számítom; miből kitetszik, hogy a rabszolgakereskedést gátló angol cirkálóhajók (cruzeiro) minden igyekezetük ellenére, igen kevés jó sikerrel működnek ezen istentelen emberkereskedés megátolásában.” „Már Ponta de Lenha vidéken tetemesen megromlott egészségem, itt egy forró láztól megtámadtatván, ágyban kelle maradnom, és csak két nap múlva, segítve a jó china-sulfastól, valék képes azt elhagyni.” „Két évig azok hosszában a parti hajózással foglalkoztam, s ezalatt némely ismereteket szerzek magamnak a partvidékek fekvéséről, természeti viszonyairól, s az azokat lakó népekről. De a mostani éghajlat egészségemet annyira megromgálá, hogy más égálg alatt remélhetém helyreállítani, miért is 15 fokot délre hajózáván, 1848. dec. 9-dikén a Benguelai öbölben veték horgonyt.”

További részlet a naplóból: „Benguelában az éghajlat fellette egészségtelen. A beljebb való tartományokban rendes váltakozással beállani szokott száraz és esős évszakok itt nemigen tapasztalhatók, mert a szárazság mindig ural-

kodó, de csak néha-néha vannak esőzések. Azonban itt is két különböző évszak van, melyekben nagyobb vagy kisebb forróság uralkodik... Május, június, július, augusztus és szeptember havakban, midőn a nap az éjszakai félgömbön mulat, a levegő a tengerpartok közelében, bizonyos szélességre kelet felé, nappal ködös, s ekkor a hőmérő ritkán mutat 20 R foknál [25 °C] többet... a többi hónapok alatt, midőn a nap a déli félgömbön mulat... oly ropant forróság uralkodik, hogy az csaknem kiállhatatlan volna, ha a tenger felől rendszeren déltájban fúvó passzátszél (viracao) annak erejét nem mérsékelné; a hőmérő ekkor 28, sőt 34 R fokot [35–42,5 °C] is mutat az árnyékban... kivált március és április havakban tapasztalják az európaiak az itteni éghajlat öldöklő befolyását... azon évszakot közönségesen »carneirador«-nak, azaz húsnyúzóznak nevezik...” „A csakhamar beköszöntő forró láz (febre maligna), ha jó ápolás vagy inkább a betegnek szerencsés testalkotása azonnal erőt nem vesz a betegségen, három vagy négy nap múlva örökre megszabadítja őt az élet szenvedéseitől. Bámulatra méltó a gyorsaság, mellyel a forró és ernyesztő éghajlat a mérsékelt égöv alatt született egyének életerejét fölemészti, s az életkor különböző szakaszait megrövidíti. Egy 25 éves férfi, ki két évig itt mulatván, rendszeren sok szenvedés után végre az éghajlatot megszokta,

Magyar László emlékmű
Dunaföldváron,
hol gyermekkorát töltötte

10 esztendő föl az életéből, és 35 éves férfi alakját ölti magára; ha pedig nyolc vagy tíz esztendeig folyvást itt mulatott, többnyire mind testi és lelki erejét vesztette, egészen elaggott ősz hajú, s fogai kihullta miatt, beesett arcú aggastyán tengődik. Saját tapasztalatomból tudom, hogy itt az európai nemzetség 10-12 év alatt rendesen elenyészik; 1848-ban több mint 60 európai ismerősöm volt Benguelában, s most, nyolc év múlva, alig egy-hatod része van még életben...”

Magyar öngyógyította magát, és kinint is szedett: „Mihelyt a láznak első kórjelét és nyilatkozását éreztem, azonnal a szobában nyugodtan maradva, egy adag himboj olajt (ricinolajt) szedtem, melynek hatását a reá ismételve vett gyöngye húslével mozdítám elő; másnap korán reggel egyszerre 12–16 szemer kinaszulfátot szedtem, négy óra múlva ismét 8, s végre 4 szemert” [egy szemer = 0,0729 g].

Magyar László a hatvanas évektől sanyarúbb körülmények közé került. Élete utolsó két hónapjában folytatott levelezéséből egyértelműen kitűnik, hogy maláriában szenvedett. Két alkalommal (1864. szeptember 16. és október 16.) rendelt kinin-szulfátot. Makacs, nem múló lázról számolt be. Ugyanakkor, bizonyára a kininszedéstől, tartós székrekedésre panaszkodott október 30-i levelében, és magnéziumot kért hashajtásra. Hagyatékában fellelték a magnézium-citrátot. November 4-i levelében súlyos légszomjra panaszkodott. „Alig kapok levegőt” – írta. Megoldásnak érvágásra vagy köpölyözésre gondolt. Kísértett a galénoszi tan! Magyar hangulati, lelki leépülése, legyengülése ugyancsak idült maláriára utal.

A malária gyógyszere a dél-amerikai kinafa (*Cinchona* sp.) kérge, az Ext. Cortici Peruviani, a belőle kivont kinin (1820) volt.

Magyar panaszai. Emésztőrendszer: bélferőzés, fekély, férgesség, gyomortáji fájdalmak. Légszomj: utalhat vérszegénységre (malária), légúti fertőzésre. Kiújuló szembaja lehetett bakteriális fertőzésre, mely poros-sivatagos terepen előfordul. A helyiektől eltanulta ennek kezelését gyógynövénnyel. Említi a skorbutot. Magyar a sárgalázon 1845-ben Madagaszkáron esett át.

Táplálkozása. Magyar egészsége megőrzése érdekében tudatosan a helyi étkezési szokásokat követte. Fogyasztotta pl. a spenótszerű a lumbit. „Egyedül friss vagy szárított vadhússal és hozzá legfeljebb mézzel élni a sivatag belsejében, hol egyedüli italom a víz, és még ez is többször zavaros, sós ízű és kevés.” „Életmódot egészen a bennszülöttek módjára intézem el, mely sistéme, mint tapasztaltam, a legjobb, mely által az európaiak itt Afrikában tartós egészséggel és étellel dicsekedhetnek.”

Az 1864-ben bekövetkezett halálának oka ismeretlen, valószínűleg malária végzett vele.

Hivatkozások

Krizsán László: *Magyar László*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983

Magyar László afrikai utazása. Szerk. Véber Károly. Panoráma, Budapest, 1985

Sebestyén Éva: *Kaland és kutatás Afrikában – Magyar László életrajza*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008

DR. KISS ÁRPÁD
gyógyyszerész

Nem igazi könyvismertetés, de érdemes róla szót ejteni, a figyelmet felhívni rá. A könyvborító reprodukciójával demonstrált kötet 2010-ben jelent meg. Kiadója dr. Robert Offner, illetve a Schiller Verlag, mely Bonnban és Nagyszébenben (Sibiu) van otthon. A kötet faksimilében teszi közzé a brassói (Kronstadt) orvos, Paulus Kyr 1551-ben írt művét latinul és annak német, illetve magyar nyelvű fordításait. Utóbbi, szerkesztőbizottságunk tagja, Magyar László András készítette el. A könyv meghatározása: „Aforizmák mintájára összeállított egészségtan. Továbbá a táplálékok tulajdonságai és gyógyerejük röviden és abc-rendbe szedve”.